

§ 8. Слідчий огляд у кримінальних провадженнях щодо подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів

До подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів, належать: повідомлення про підготовку вибуху; виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують; учинення вибуху. Реагування на такі повідомлення здійснюється відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 16 лютого 2018 р. № 111, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 28 березня 2018 р. за № 371/31823.

Найбільш складним вважається *огляд місця вибуху*, який повинен здійснюватися з суворим дотриманням заходів безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами і вимог ст. 237 КПК для вирішення таких завдань:

1) з'ясування питання, чи мав місце вибух, чи руйнація відбулася з інших причин;

2) встановлення епіцентру вибуху;

3) виявлення слідів і продуктів вибуху, осколків та інших частин вибухового пристрою, підривника, детонатора тощо;

4) реконструкція механізму вибуху за наявними слідами та іншими речовими доказами: встановлення способу підриву, потужності вибуху (і відповідно кількості використаного заряду вибухової речовини), що визначається за масштабами руйнації, формою осколків вибухового пристрою та іншим ознакам; визначення виду і конструк-

тивних особливостей вибухового пристрою, професійних навичок підричника.

Безпосередніми завданнями слідчого є виявлення, фіксація і вилучення комплексу об'єктів, що можуть стосуватися вибуху.

Вирішення окреслених завдань потребує спеціальних знань і навичок. Тому з метою одержання допомоги з питань, що потребують таких знань, слідчий, прокурор запрошує для участі в огляді експерта (спеціаліста) з вибухотехніки, який може сприяти більш повному виявленню і фіксації слідів, що свідчать про застосування вибухових пристроїв, вибухових речовин та інших обставин. При вивченні місця вибуху за його допомогою створюється певна модель події, виділяються напрямки та зони пошуку мікрооб'єктів і залишків вибухових пристроїв. Допомога спеціаліста є вкрай важливою для оцінки природи вибуху, яка визначає особливості й послідовність дій учасників огляду місця події, перевірки місця події щодо наявності вибухових пристроїв, що не вибухнули, а також, у разі потреби, знищення виявленого вибухового пристрою на місці події або шляхом вивезення його на полігон.

У разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв, до участі у проведенні огляду місця події у кримінальному провадженні може залучатися спеціалізована вибухотехнічна пересувна лабораторія Експертної служби МВС у порядку, визначеному Інструкцією про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженою наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1339, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 6 листопада 2015 р. за № 1392/27837.

Пошук, експертний огляд, розрядження, транспортування та знешкодження вибухових пристроїв і вибухових речовин (спеціальні вибухотехнічні роботи) здійснюють спеціалісти-вибухотехніки, яким надане право самостійного проведення таких робіт і які володіють знаннями щодо: теоретичних та методичних положень судової експертизи, криміналістики, вибухотехніки та піротехніки; криміналістичні техніки; судової фотографії; тактики огляду місця вибуху, можливого закладення вибухових пристроїв і речовин, інших ви-

бухонебезпечних об'єктів; методів і методик пошуку, експертного огляду, виявлення та знешкодження вибухових пристроїв, пошуку, виявлення, фіксації, кваліфікованого вилучення та пакування слідів вибуху, залишків вибухових пристроїв; методів попереднього дослідження залишків вибухових пристроїв та слідів вибуху; можливостей вибухотехнічної служби; правил і методів організації проведення вибухотехнічних робіт; тактико-технічних характеристик і вражаючих факторів вибухових пристроїв промислового виготовлення; категорій небезпечності вибухових матеріалів та порядку їх визначення; порядку транспортування вибухових матеріалів; технічних характеристик приладів та обладнання для проведення вибухотехнічних робіт; заходів безпеки при проведенні вибухотехнічних робіт тощо.

Особливості проведення огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, регламентовано розд. II Інструкції про поведінку з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України, затвердженої наказом МВС України від 9 липня 2014 р. № 653, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 липня 2014 р. за № 870/25647.

Так, усі учасники огляду місця події, які задіяні в забезпеченні та безпосередньому проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо) і одягнені в них. З метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці, та запобігання внесенню сторонніх слідів під час проведення експертного огляду, визначення категорії небезпечності, контактного розрядження, дистанційного руйнування на виявлених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, у гумових рукавичках та одягнутих на взуття бахілах.

У разі якщо наряд патрульної поліції або слідчо-оперативна група (далі — СОГ) першими прибувають на місце події, вони повинні провести евакуацію громадян на безпечну відстань: на відкритій місцевості — 100 м, у будівлі — 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості, виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події.

Забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків, або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху.

Входить до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху.

Під час огляду місця події за допомогою спеціаліста-вибухотехніка спочатку орієнтовно визначається вид вибухового пристрою за його зовнішнім виглядом або за слідами його дії, якщо вибух уже стався. Метою цього етапу є складання плану детального огляду та правильний розподіл функцій між учасниками огляду.

Детальний огляд місця події необхідно розпочинати від епіцентру вибуху, який визначається за наявністю вибухової воронки, опалення, оплавлення, ураження осколками навколишніх предметів і відкладення на них кіптяви. Для виявлення й фіксації слідів вибуху ретельно документується топографія ділянок, що мають закопчення, із зазначенням кольору сажі. Інтенсивність закопчення може дозволити вже при огляді місця події дійти попереднього висновку про застосовану вибухову речовину. Кіптява, зокрема, свідчить про негативний кисневий баланс застосованої вибухової речовини (це характерно, наприклад, для тротилу). При вибухах потужних вибухових речовин (гексоген, октоген) слідів кіптяви майже не спостерігається.

Якщо на місці події є воронка, її необхідно ретельно оглянути та зафіксувати: вид і стан матеріалу поверхні, на якій вона розташована (грунт, бетон, асфальт, деревина тощо), форму та розміри (діаметр або ширина й довжина; глибина до подрібненої речовини на дні воронки). Точні дані про форму та розміри воронки на твердих поверхнях дають можливість визначити вид вибухового пристрою та сприяють визначенню потужності його заряду в тротилівому еквіваленті. Адже існує методика попереднього розрахунку параметрів висадженого заряду за даними огляду місця вибуху. Для її застосування потрібна фіксація не лише розмірів воронки, діаметра перебитих дерев, товщини зруйнованих стін тощо, а й найбільш віддаленого пошкодження віконних шибок, замазки на них тощо. Усе

це дає змогу ще під час огляду отримати уявлення про масу заряду в тротиловому еквіваленті та габарити вибухового пристрою. Одержання такої інформації дає можливість значно звужити зону пошуку речових доказів.

Під час огляду місця події слід візуально, в тому числі з використанням збільшувальних пристроїв, вивчити поверхню воронки та прилеглих до неї ділянок з метою виявлення частин пристрою. Оглядаючи місце вибуху з метою пошуку фрагментів оболонки, вражаючих елементів або інших його складових, у зоні вибуху доцільно здійснювати суцільний огляд ґрунту (в тому числі з просіюванням), послідовно і методично оглядаючи кожен сантиметр, використовуючи металошукач.

Після дослідження воронки огляд здійснюється ексцентричним методом — за спіраллю від епіцентру вибуху до периферії. У разі використання дистанційно керованого вибухового пристрою необхідно відшукати місце, звідки злочинець ініціював вибух, і ретельно обстежити його. Під час пошуку місця засідки треба виходити з типу і потужності приймально-передавальних компонентів вибухового пристрою і прямої видимості жертви з такого місця, тобто мають бути відсутні будь-які перешкоди між приймачем вибухового пристрою і передавачем.

При виявленні слідів, які мають чи можуть мати відношення до вибуху, їх фіксація у протоколі огляду місця події і додатках до нього здійснюється не лише із зазначенням виду, форми, розмірів слідів, напрямку їх утворення, локалізації й орієнтації щодо епіцентру вибуху, а й з обов'язковою прив'язкою до нерухомих навколишніх об'єктів. Описуючи ушкодження, відмічають їх вид (пробоїна, вм'ятина), розміри, форму, вивертання крайових ділянок, місце розташування. Вказують відомості про пошкодження на предметах, що оточують місце події; наявність чи відсутність воронки та її параметри: діаметр, глибина, матеріал, на якому утворилась воронка (ґрунт, асфальт, залізобетон, деревина тощо); руйнування скла у вікнах (повне чи часткове) та відстані цих вікон від місця вибуху; сліди вибуху на предметах (наявність кіптяви, характер та інтенсивність її розподілу тощо).

За наявності на місці вибуху трупа необхідно точно зафіксувати його положення не лише щодо нерухомих орієнтирів, а й насамперед епіцентру вибуху (воронки). Якщо під час вибуху загинули кілька

людей, точно фіксується положення кожного трупа щодо епіцентру, а також відірваних частин тіла й одягу, що надалі допоможе визначити взаємне розташування всіх постраждалих у момент вибуху, а іноді й з'ясувати обставини застосування вибухового пристрою.

Процес виявлення та вилучення вибухових матеріалів залежно від категорії небезпечності здійснюється з повною фіксацією усіх дій та їх результатів за допомогою протоколювання, складення схем і планів, фотозйомки і відеозапису, використання інших науково-технічних засобів, а у разі потреби — рентгенографування внутрішньої будови об'єктів. При цьому слід ураховувати, що з метою захисту здоров'я та життя людини виявлені вибухові матеріали можуть бути знищені шляхом підриву на місці їх виявлення електричним, вогневим або електровогневим способом, із застосуванням детонуючих шнурів.

Під час фіксації виявлених вибухових матеріалів у протоколі і на плані (схемі) відмічають точне місце розташування кожного об'єкта, зовнішній вигляд, стан, матеріал (приблизно), наявність слідів-накладень, у тому числі вибухових речовин. Залишки їх можуть бути виявлені як на частинах боєприпасів, так і на вражених об'єктах, одязі тощо. У кримінальних провадженнях, пов'язаних із вибухами, з місця події слід вилучати всі предмети або їх частини, на яких є сліди кіптяви.

Збирати мікрооб'єкти продуктів вибуху необхідно невідкладно, оскільки деякі вибухові речовини відрізняються значною летучістю і за несприятливих умов (дощ, сніг, вітер) швидко знищуються.

Під час огляду вилучаються предмети речової обстановки місця вибуху зі слідами термічної дії (повне або часткове оплавлення предметів), деформації, а також одяг, взуття й інші предмети, що мають ознаки дії відкритого полум'я (кіптява), розривів тощо. Цей процес має супроводжуватися якомога повнішим описом і фіксацією предметів в епіцентрі вибуху (з виготовленням панорамного зображення місця події, оглядових, вузлових і детальних фотознімків). Предмети, що вилучаються, старанно роздільно упаковуються. Пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками здійснюється так, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову

тару тощо. Засоби підризу, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. При цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підризу повинні бути з'єднані між собою скруткою.

Вибухові речовини, виявлені в невеликій масі, направляються поштовими, в інших випадках — у зразках. Кожний об'єкт упаковується в окрему герметичну тару з дотриманням вимог, що стосуються транспортування вибухових речовин.

За неможливості транспортування об'єкта (наприклад, через його громіздкість) доцільно проводити відбір проб (зразків) на наявність продуктів вибуху. Під час вилучення ґрунту з воронки, що утворилася внаслідок вибуху, його зразки беруться з дна, бічних граней, верхнього краю, бруствера і за її межами — залежно від дальності розкиду ґрунту. Для пошуку частини вибухового пристрою, які заглибились у речовину, необхідно вилучити шар ґрунту (або іншої речовини з глибини, яка дорівнює глибині воронки).

З епіцентру вибуху збираються зразки ґрунту (при вибуху на ґрунті), залишки штукатурки, бетону (при вибуху в приміщенні), деталі зі слідами оплавлення (при вибуху в автомобілі) тощо. Зразки упаковуються в герметичну тару (скляні ємності, поліетиленові мішки тощо).

■ § 9. Можливості судово-балістичної експертизи

Дослідження вогнепальної зброї, боеприпасів та слідів пострілу здійснюється за допомогою судово-балістичної експертизи, яка є різновидом криміналістичної експертизи. До основних завдань балістичної експертизи належать: установлення конкретного екземпляра вогнепальної зброї за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах; визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї й боеприпасів; визначення технічного стану зброї, боеприпасів і придатності їх до стрільби; установлення можливості пострілів без натискання на спусковий гачок; установлення належності самороб-

Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)

Рецензенти:

В. В. Тищенко — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. С. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

В. Ю. Шепітько, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — вступ; розділи 1, 2, 4; § 1, 4 розділу 5; § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); розділ 6; § 1–8 розділу 7; § 1–3, 7, 9 розділу 8; розділи 9, 10, 12; § 1, 3 розділу 13; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1–5, 7, 8 розділу 14; § 3 розділу 15; розділ 16 (у співавт.); § 4–6 розділу 17; § 1, 3, 5–9, 12 розділу 18; § 4, 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.); § 2–5 розділу 19; § 3, 4 розділу 21, § 1–4 розділу 22;

В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 15;

В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3; § 4, 5 розділу 15; § 1–3 розділу 17; § 2 розділу 18; розділ 20; § 1, 2 розділу 21;

В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — § 6 розділу 14;

М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — § 1 розділу 15;

Г. К. Авдеева, канд. юрид. наук, доц. — § 9, 10 розділу 7; § 11 розділу 8; розділ 11;

В. І. Алексійчук, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 16 (у співавт.); § 10 розділу 18 (у співавт.); § 1 розділу 19 (у співавт.);

В. В. Білоус, канд. юрид. наук, доц. — § 2, 3, 5 розділу 5 (у співавт.); § 4–6, 8, 10 розділу 8; § 2 розділу 13 (у співавт.); § 1, 2 розділу 16 (у співавт.);

О. Ю. Булукув, канд. юрид. наук, доц. — § 9 розділу 14;

Є. С. Демідова, канд. юрид. наук — § 11 розділу 18;

О. М. Домашенко, канд. юрид. наук — § 6 розділу 15;

Д. В. Затенацький, канд. юрид. наук — § 10 розділу 14;

О. В. Фунікова, канд. юрид. наук, доц. — § 4 розділу 18 (у співавт.);

В. О. Яремчук, канд. юрид. наук — § 5 розділу 22

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 456 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-542-1 (т. 1)

У першому томі підручника викладено загальнотеоретичні проблеми криміналістики, висвітлено питання криміналістичної техніки та окремих її галузей, розкрито зміст криміналістичної тактики. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

§ 3. Правові засади використання криміналістичної техніки.....	47
§ 4. Техніко-криміналістична оснащеність органів досудового розслідування.....	53
§ 5. Технічні засоби профілактики.....	57
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>63</i>
Розділ 6. СУДОВА ФОТОГРАФІЯ ТА ВІДЕОЗАПИС	64
§ 1. Поняття судової фотографії та її значення.....	64
§ 2. Види та методи судово-оперативної фотозйомки	66
§ 3. Судово-дослідницька фотографія	76
§ 4. Криміналістичний відеозапис.....	77
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>80</i>
Розділ 7. ТРАСОЛОГІЯ	82
§ 1. Поняття трасології та її значення	82
§ 2. Поняття сліду в трасології. Механізм слідоутворення	83
§ 3. Класифікація слідів.....	85
§ 4. Основи дактилоскопії.....	87
§ 5. Виявлення, фіксація і вилучення слідів рук. Сутність дактилоскопічної експертизи	90
§ 6. Сліди ніг і взуття людини	94
§ 7. Сліди знарядь злочину та інструментів.....	97
§ 8. Сліди транспортних засобів.....	99
§ 9. Криміналістичне дослідження замикальних та запобіжних (контрольних) засобів	100
§ 10. Встановлення цілого за частинами	104
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>107</i>
Розділ 8. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗБРОЇ.....	108
§ 1. Поняття судової балістики та її значення.....	108
§ 2. Криміналістична класифікація вогнепальної зброї та види боєприпасів.....	109
§ 3. Сліди дії вогнепальної зброї, їх види.....	115
§ 4. Поняття криміналістичної вибухотехніки та її значення.....	117
§ 5. Криміналістична класифікація вибухових речовин і вибухових пристроїв	121
§ 6. Сліди, пов'язані з використанням вибухових матеріалів	127
§ 7. Слідчий огляд вогнепальної зброї та слідів її дії.....	129
§ 8. Слідчий огляд у кримінальних провадженнях щодо подій, пов'язаних із використанням вибухових матеріалів.....	131

§ 9. Можливості судово-балістичної експертизи.....	138
§ 10. Можливості вибухотехнічної експертизи	140
§ 11. Криміналістичне дослідження холодної зброї.....	143
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>148</i>

Розділ 9. ТЕХНІКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ.....	149
§ 1. Поняття документа у криміналістиці.....	149
§ 2. Слідчий огляд документів. Сутність техніко- криміналістичного дослідження	155
§ 3. Встановлення змін у документі	157
§ 4. Встановлення слабовидимих та невидимих текстів	159
§ 5. Дослідження залитих і закреслених текстів. Встановлення тексту спалених документів	160
§ 6. Встановлення технічних підробок підписів	161
§ 7. Встановлення підроблення відбитків печаток та штампів	162
§ 8. Дослідження матеріальної частини документів.....	164
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>165</i>

Розділ 10. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

ПИСЬМА	166
§ 1. Предмет судового почеркознавства. Навик письма та його властивості	166
§ 2. Ідентифікаційні ознаки письма.....	167
§ 3. Підготовка матеріалів для судово-почеркознавчої експертизи	172
§ 4. Методика судово-почеркознавчої експертизи	173
§ 5. Особливості авторознавчого дослідження	175
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>176</i>

Розділ 11. КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛІВ І РЕЧОВИН (КРИМІНАЛІСТИЧНЕ МАТЕРІАЛОЗНАВСТВО).....

МАТЕРІАЛОЗНАВСТВО).....	178
§ 1. Сутність, завдання та методи криміналістичного дослідження матеріалів і речовин	178
§ 2. Поняття та класифікація мікрооб'єктів	182
§ 3. Підготовка матеріалів для матеріалознавчої експертизи та можливості окремих її видів	184
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>187</i>